

Viktorija Vaitkevičiūtė

APIE SAPIEGŲ ASMENINĖS BIBLIOTEKOS KATALOGĄ

Bibliotheca Sapiehana: Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinys:
Katalogas, (*Fontes historiae universitatis Vilnensis*), sudarė Aušra
Rinkūnaitė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas,
2010, 712 p.: faksim. ISBN 978-609-425-020-0

Vilniaus universiteto biblioteka besidominčius senaisiais spaudiniais nudžiugino dar vienu leidiniu – Sapiegų asmeninės bibliotekos katalogu *Bibliotheca Sapiehana* (2010). Šis katalogas yra sudarytas remiantis LDK kanclerio, Vilniaus vaivados ir LDK didžiojo etmono Leono Sapiegos (1557–1633) ir trijų jo sūnų – Jono Stanislovo (1585–1635), Kristupo Mikalojaus (1607–1631) ir Kazimiero Leono (1609–1656) – asmenine biblioteka, 1655 m. padovanota tuometiniam Vilniaus universitetui.

Kaip ir anksčiau išleistiems katalogams – „Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai“ (2003), „XV–XVI amžių knygos Kauno bibliotekose“ (2006), „XVI–XVII a. lituanika Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje“ (2007), – Sapiegų asmeninės bibliotekos katalogui būdinga panaši struktūra: įvadinis straipsnis, konkrečių knygų išsamūs bibliografiniai aprašai ir antraščių, asmenvardžių bei proveniencijų (atskirai asmenų ir institucijų) rodyklės.

Pats katalogas pirmiausia patraukia dėmesį išskirtiniu formatu ir gelsvu viršeliu, imituojančiu pergamentinį senosios knygos įrišimą, viršelį puošia Sapiegų herbas. Katalogą sudaro 249 pavadinimų leidiniai, aprašyti pagal senųjų (antikvarinių) monografinių leidinių

tarptautinį bibliografinį standartą, o jį papildė išsamus bibliografinis Almos Braziūnienės straipsnis lietuvių ir anglų kalbomis „*Bibliotheca Sapiehana* – europinės LDK kultūros veidrodis“, katalogo sudarytojos Aušros Rinkūnaitės paaiškinamasis straipsnelis „Katalogo sudarymo principai“, priedas „*Bibliotheca Sapiehana* Lietuvos ir užsienio bibliotekose“, kurį sudaro 34 pavadinimų leidinių aprašai ir antraščių, asmenvardžių bei proveniencijų (asmenų ir institucijų) rodyklės.

Alma Braziūnienė įdomiai ir informatyviai atskleidžia Sapiegų bibliotekos kūrimo istoriją ir likimą patekus į Vilniaus universitetą, išlikusias Sapiegų knygas pristato aptardama atskiras jų temines grupes. Braziūnienės straipsnis yra ne vienerių metų nuoseklaus darbo rezultatas¹: tai rodo surinkti svarbiausi tyrimai bei šaltiniai, siejami su Sapiegų biblioteka. Labai svarbu, kad neapsiribojama tik katalogo pristatymu ar išlikusių knygų aptarimu. Skaitytojas supažindinamas su tuometiniu istoriniu bei kultūriniu laikotarpiu, nuosekliai ir argumentuotai atskleidžiamas Sapiegų bibliotekos likimas.

Iš Aušros Rinkūnaitės straipsnelio „Katalogo sudarymo principai“ sužinome, kuo ypatingas šis katalogas – pirmąsyk bibliografiniame apraše nurodomas *fingerprintas*, arba *žėnklis*, *identifikuojamoji žyma*. „Tai tam tikras knygos kodas, sudarytas iš 22 ženklų grupės, paimitos iš tam tikrų leidinio teksto vietų“ (p. XLIV)². Jis padeda nustatyti defektinę egzempliorių arba atskirti tais pačiais metais išėjusias kelias laidas. Lietuvoje, aprašant senuosius spaudinius, *fingerprintas* dar tik pradėdamas rašyti, tačiau Europoje (Vokietijoje, Italijoje, Ispanijoje) tai yra vienas iš svarbiausių bibliografinio aprašo komponentų.

Paminėtina, kad šis katalogas išsiskiria ir iliustracijų gausa. Jame šalia konkrečios knygos bibliografinio aprašo pateikiamos viršelio, antraštės, proveniencijų bei kitos iliustracijos. Tokia senųjų spaudinių pateikimo praktika jau buvo išmėginta aldų kataloge „Vilniaus

¹ Vienas iš pirmųjų straipsnių žr.: Alma Braziūnienė, „*Bibliotheca Sapiehana*“ Vilniaus universitete“, *Vilniaus universiteto metraštis*, 1995, 1997, p. 46–53.

² Plačiau apie jį žr. Vidas Račius, Sonda Rankelienė, „Kam reikalingas *finger-printas*?“, *Tarp knygų*, 2008, nr. 7/8, p. 9–10.

universiteto bibliotekos aldai“ (2008)³: tai, be abejonės, senąją knygą leidžia pažinti geriau ir išsamiau. Pasak katalogo sudarytojos Rinkūnaitės, „atrenkant iliustracijas, siekta parodyti knygų įrišimus: ir puikiai išsilaikiusius pergamentinius, ir odinius, puoštus rulečių, rėžtukų ir pavieniais ornamentiniais, dažnai auksintais įspaudais“, taip pat „stengtasi parodyti visapusį knygos grožį“ – nemažai Sapiegų knygų buvo išleista garsiose to meto leidyklose (Elzevyryų, Plantenų ir kt.) (p. XLV). Verta sutikti ir su kitu Rinkūnaitės teiginiu, kad iliustracijose pateikta artilerijos meno, karinės, istorinės, gamtamokslinės, religinės tematikos vaizdų (tai miesto panoramos, mūsų scenos, portretai) bei tekstų, kuriuose yra Lietuvos ar kaimyninių šalių istorinių įvykių aprašymų, – tai puiki pagalbinė medžiaga kultūros istorijos tyrėjams⁴. Žvelgiant į iliustracijas, matyti, kad akcentuoti ir knygos nuosavybės ženklai. Tad skaitytojas supažindinamas su senuoju spaudiniu gana išsamiai – dažnu atveju nereikia eiti į biblioteką ir specialiai užsakinėti spaudinio. Svarbu paminėti, kad iliustracijų kokybė yra tikrai puiki.

Išsamesnį išlikusių Sapiegų bibliotekos knygų vaizdą atskleidžia katalogo priedas „*Bibliotheca Sapiehana* Lietuvos ir užsienio bibliotekose“. Čia pateikta informacija, gauta iš Europos bibliotekų bei aprašų, publikuotų Edmundo Laucevičiaus veikale „XV–XVIII a. knygų įrišimai Lietuvos bibliotekose“ (1976). Šių egzempliorių bibliografiniai aprašai nėra tokie išsamūs: ne visos antraštės pateiktos išsamiai, lakoniškai aprašyti įrišimai, nenurodyti fingerprintai, tačiau svarbu, kad surašytos proveniencijos. Paminėtina, kad šią katalogo dalį ir apskritai Sapiegų biblioteką puikiai papildė Ukrainos mokslininkės Irynos Ciborovskos-Rymarovič sudarytas Sapiegų knygų, esančių Ukrainos mokslinėse bibliotekose, sąrašas, išspausdintas

³ *Vilniaus universiteto bibliotekos aldai*: Katalogas, sudarė Petras Račius, Vilnius: E. Karpavičiaus leidykla, 2008.

⁴ Aušra Rinkūnaitė, „*Bibliotheca Sapiehana*: Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinys“, *Tarp knygų*, 2010, nr. 6, p. 25.

kartu su jos straipsniu žurnale *Knygotyra*⁵. Šiame priede pateikti dalies knygų, saugomų Ukrainos nacionalinėje V. I. Vernadskio bibliotekoje, aprašai sutampa su pateiktais *Bibliotheca Sapiehana* kataloge. Nors pateikti knygų aprašai taip pat nėra išsamūs, bet ši informacija ypač naudinga bibliografams bei besidomintiems Sapiegų knygomis.

Aptarus patį katalogą, norėtusi labiau pasigilinti į asmenvardžių pateikimo principus. Dėl asmenvardžių norminimo yra daug diskutuojama, bet ne visada sutariama. Šiame kataloge, kaip ir kituose, apsirėžiama, kad „aprašo pradmenyje autorių pavardės pateikiamos nacionaline forma, išskyrus Bažnyčios tėvų ir šventųjų vardus – jie sulietuvinti“ (p. XLIV)⁶. Kodėl to paties principo nebuvo galima laikytis sudarant asmenvardžių rodyklę? Neabejotina, kad rodyklė padeda lengviau surasti informaciją kataloge, tačiau ir kitus asmenvardžius bei jų variantus pateikus nacionaline forma, rodyklė tikrai būtų naudingesnė, informatyvesnė, o paprasti skaitytojai lengviau atpažintų žinomas istorines asmenybes. Tad vis dėlto neįprasta akiai, kai garsių veikėjų pavardės, ypač LDK, yra pateiktos lotyniškai: pvz., vokiečių teologo Philippo Melanchthono (1497–1560) pavardė pateikta „Melanthon, Philippus“, jėzuitų ordino įkūrėjo šventojo Ignaco de Loyolos (1491–1556) – „Loiola, Ignatius“, humanisto kalvinisto Andriejaus Volano (apie 1530–1610) – „Volanus, Andreas“; garsaus didiko Mikalojaus Radvilos Rudojo (1512–1584) – „Radivilus, Nicolaus“, LDK pataurininkio Andriejaus Vainos – „Woina, Andreas“, Sapiegų giminės atstovų – „Sapieha, Casimirus Leo“, „Sapieha, Christophorus“, „Sapieha, Leo“, taip pat įvairių karalių ir kt.

Tarp lotyniškų pavardžių variantų rodyklėje pasimeta ir garsių spauštuvininkų pavardės, o juk, kaip buvo minėta, būtent jie išleido

⁵ Iryna Tsihorovska-Rymarovich (Iryna Ciborovska-Rymarovič), „Books Owned by Sapiehas, Magnates of the Grand Duchy of Lithuania, at Scientific Libraries of Ukraine“ [„LDK didikų Sapiegų knygos Ukrainos mokslinėse bibliotekose“], *Knygotyra*, 2011, nr. 56, p. 167–184.

⁶ Paminėtina, kad paleotipų kataloge „Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai“ (Vilnius, 2003) autorių pavardės aprašo pradmenyje yra lotynizuotos.

nemažai vėliau Sapiegoms priklausiusių knygų. Pavyzdžiui, tik žinantis gali atpažinti lotynišką formą „Iuntas“. Tai yra vienas iš garsių italų spaustuvininkų – Giunta šeimos atstovas. Manau, būtų buvę tikrai prasminga nustatyti, kuris iš šios giminės išleido į katalogą įtrauktus veikalus. Atskira spaustuvininkų rodyklė puikiai atskleistų pačių spaustuvininkų ar jų šeimų veiklą ir knygų leidybos geografiją⁷.

Išleistuose įvairių bibliotekų kataloguose ypač svarbios yra proveniencijų rodyklės. Daugelio senųjų knygų nuosavybės ženklus ne visada lengva atpažinti, be to, trūksta literatūros apie vieną ar kitą buvusį savininką, ypač apie religines institucijas. Tad katalogai bibliografams yra vienas iš svarbesnių šaltinių norminant knygų savininkų asmenvardžius. Vis dėlto šiuo katalogu, kaip ir kitais anksčiau išleistais katalogais, reiktų remtis atsargiai. Jo proveniencijų rodyklėje asmenvardžiai taip pat nenorminami – o juk ne vienas yra tikrai žinomas: pvz., LDK etmonas Jonas Karolis Chodkevičius, dominikonas bibliofilas Domininkas Sivickis, Vilniaus vyskupas Eustachijus Valavičius ir kt. Su klaustuku pateikta forma „Digon (?), Thomas“ gali būti Vilniaus bernardinus Tomas Dygonis (1588–apie 1680). Sprendžiant pagal rankraštinių įrašų, po to pateikta forma „Duson (?), Thomas“ taip pat priskirtina tam pačiam vienuoliui. Be abejonės, asmenį, kuriam priklausė viena ar kita knyga, yra sudėtinga nustatyti, o kartais ir neįmanoma.

Šio katalogo proveniencijų rodyklėje institucijų pavadinimai yra sunorminti – raudonai pateiktos lietuviškos jų formos. Tačiau, manyčiau, taip pat reiktų laikytis vieningo principo – į pradmenį iškelti nacionalinę formą. Savaime suprantama, kad LDK teritorijoje buvusių institucijų pavadinimai nurodomi lietuviškai, bet pateikiant Rusijoje, Ukrainoje ar Lenkijoje esančių institucijų pavadinimus į pradmenį turėtų būti iškeltas pavadinimas nacionaline kalba. Tad šioje rodyklėje „Krokuvos karmelitų vienuolyno“ pavadinimas turėtų

⁷ Plg. minėtą paleotipų katalogą, kuriame pateikta atskira spaustuvininkų rodyklė pagal leidimo vietą, o prie kai kurių spaustuvininkų pateikiama ir jų žyma.

būti pateiktas lenkų kalba. Preciziškas rodyklių, ypač proveniencijų, sudarymas būtų labai naudingas bibliotekininkams, dirbantiems su senąja knyga.

Sapiegų bibliotekos katalogas yra puikus leidinys, išsiskiriantis išsamiais knygų aprašais ir gausiomis tikslingai parinktomis iliustracijomis, papildytas informatyviu moksliniu straipsniu. Jis puikiai atskleidžia senosios knygos grožį bei savitumą, tad bus išties įdomus daugeliui.